

Leksikografski potporanj hrvatsko-poljskim vezama

Milan Moguš – Neda Pintarić: *Słownik polsko-chorwacki/Poljsko-hrvatski rječnik* Školska knjiga, Zagreb, 2002., 1151 str.

Pri pisanju leksikografskih djela, pa tako i svih vrsta rječnika, autoru se nameću mnoge obveze i konvencije kojih se mora pridržavati – broj leksema i način njihove obradbe, ustroj leksikografske jedinice, odrednice, definicije... Ono, međutim, što u konačnici presuđuje je li leksikografsko djelo dobro načinjeno nije samo njegovo formalno savršenstvo, već i vještina kojom je napisano. A za vještinu treba, nedvojbeno, vremena i pomnje. Da je u *Słownik polsko-chorwacki/Poljsko-hrvatski rječnik* autorā Milana Moguša i Nede Pintarić uloženo i mnogo vremena i mnogo pomnje, može se pouzdano tvrditi.

Hrvatsko-poljske veze sežu duboko u slavensku prošlost, a suvremena kulturna, znanstvena i umjetnička prožimanja svjedoče o tome da su Poljaci i Hrvati zadržali zanimanje jedni za druge te da za informacijama o dostignućima na svim poljima javnoga stvaralaštva i napretka obaju naroda itekako postoji interes. Svekoliku višerazinsku komunikaciju, ne treba sumnjati, poboljšat će i *Poljsko-hrvatski rječnik* koji ovdje prikazujemo.

Izrazit i posvema reprezentativan primjer ugledanja u Poljake kao uzorne, hrabre i čestite ljude nalazimo već u staroj hrvatskoj književnosti. Riječ je o epskome spjevu *Osmanu* Dubrovčanina Ivana Gundulića. To remek-djelo baroknoga stvara-

laštva tematizira povijesni događaj, sraz Poljaka i Turaka kod Hoćima 1621. godine. Poljska pobjeda, a posljedično i Gundulićev ep, u očima Hrvata koji su i sami strepili zbog turskih nadiranja učinili su Poljake (među)narodnim junacima dostojnima hvale i nasljedovanja. Zahvaljujući Gundulićevo stvaralačkom umijeću, nadahnuću i univerzalnosti poruka izrečenih u *Osmanu*, o vrlinama Poljaka čitamo i danas.

Golem je prinos u povezivanju dvaju naroda u novije vrijeme dao Julije Benešić (1883. – 1957.), istaknuti književnik i filolog i veliki promicatelj hrvatsko-poljskih literarnih i kulturnih veza. Bio je lektor za poljski jezik na Sveučilištu u Zagrebu te lektor za hrvatski jezik na Varšavskome sveučilištu. Za boravka u Poljskoj pokrenuo je izdavanje djela pisaca s područja bivše države, pisao o književnim prožimanjima, hrvatskim i poljskim autorima, uredio antologiju poljske lirike... Godine 1937. objavio je u Varšavi *Gramatyku języka chorwackiego czyli serbskiego*, u kojoj su u posebnome poglavlju, na 46 stranica, iznesene i neke uglavnom leksičke razlike između hrvatskoga i srpskog standardnog jezika. U Zagrebu je pak 1949. objavljen njegov *Hrvatsko-poljski rječnik*.

S obzirom na to da obuhvatniji poljsko-hrvatski rječnik nije postojao, njegov je izradbi prionuo Milan Moguš, koji je u razdoblju od 1961. do 1963., poput Julija Benešića, bio lektor za hrvatski jezik na Varšavskome sveučilištu. On je napisao dio od slova P do Ž, bez slova Z, a Neda Pintarić sa zagrebačke polonistike napisala je dio od A do O i slovo Z te dala tomu vrijednomu djelu završni oblik.

Kako posvjedočiše autori, rječnik je nastajao dvadesetak godina, a svjetlo dana ugledao 53 godine nakon Benešićeva.

Rječnikom je obuhvaćeno više od 100.000 natuknica, a svakako valja izdvojiti izdašnu frazeologiju, koja je prijevodno vrlo plastična i nadasve živa. Na primjer, kod glagola *gra|ć* uz prvo značenje 'igrati se' nalazimo frazeme (obilježeni kraticom FRAZ) ~ *w otwarte karty* 'igrati otvorenim kartama, ne skrivati svoje namjere, biti iskren, staviti karte na stol'; ~ *w kotkę i myszkę (w ciucibabkę)* 'igrati se mačke i miša (žmurke)'.

Drugo značenje, 'svirati', oprinjere-no je: FRAZ MUZ ~ *na cztery ręce* 'četvero-ručno svirati glasovir (klavir)'; FRAZ MUZ PRAG ~ *pierwsze skrzypce* 'biti prva violina (biti najvažniji); svirati prvu violinu'; FRAZ PRAG ~ *komuś na nerwach* 'ići komu na živce'; FRAZ PRAG ~ *na nosie* 'pokazivati (praviti) dugi nos, dražiti koga, podcijenjivati koga'; FRAZ PRAG ~ *na czyichś uczuciach* 'igrati se tuđim osjećajima, iskoristavati čiju dobrotu (strpljenje, osjećaje)'; FRAZ ~ *na zwłokę* 'otezati, dobivati na vremenu'; RAZG *w to mi graj* 'samo mi još to treba (fali, nedostaje)'; FRAZ RAZG *wszystko gra (szafa gra)* 'sve štima, sve je u najboljem redu'; FRAZ RAZG *kiszki komuś marsza ~jq* 'nekome krči (krulji) u crijevima, netko umire od gladi'; *komuś gra w piersiach* 'nekomu svira u grudima, netko teško diše (hropti, hriplje)'.

Frazemi – također dosljedno obilježeni kraticom FRAZ – *grać komedię* ('glumati, maskirati (skrivati) pravo stanje stvari, praviti Potemkinova sela, lažno predstavljati stvari') i *coś gra jakąś rolę* ('nešto ima kakvu ulogu') navode se uza značenje 'glumiti, imati ulogu, tumačiti ulogu' itd.

Leksikografske se jedinice nižu na više od 1100 stranica te, uzevši u obzir broj natuknica, *Poljsko-hrvatski rječnik* možemo svrstati u kategoriju opsežnih informativnih rječnika. Obradeni leksik pretežno je preuzet iz suvremenoga poljskog jezika (aktivni sloj leksema), ali nisu zanemarene niti riječi s posebnim statusom u odnosu prema standardu (arhaizmi, regionalizmi, žargonizmi, dijalektizmi).

Poljske natuknice sadržavaju gramatičke kratice za vrstu riječi te neke gramatičke oblike (imenice muškoga roda imaju genitiv jednine i nominativ množine; pridjevi nominativ množine muškoosobne forme; glagoli prvo i drugo lice jednine prezenta i particip, ako se javljaju fonemske alternacije). Primjerice, natuknica *gramatyk* obradena je ovako: *gramaty|k* m (-ka pl -cy) 'gramatičar'. Glagol *granulować* ima ovakvu obradbu: *granul|ować* v (ipf -uję, -ujesz; -ował) 'granulirati, zrnkati, usitnjavati'.

Nađu li se u poljskome dvije izrazno iste riječi koje se odnose na različite sadržaje, dvojnost se označuje rimskim brojevima:

I granat m (-u pl -y) 1. BOT 'šipak, mo-granj, nar (drvo i plod) (Punica granatum)' 2. 'tamnoplava boja'; *jasny/ciemny* ~ 'svijetloplava/tamnoplava boja'.

II granat m (-u pl -y) 1. 'granata' 2. 'granat (poludragi kamen)'.

Što se tiče termina, uvedeni su sustavno i pretežno su ujednačeno obilježeni kraticama. Na primjer, fitonimi su obilježeni kraticom BOT i popraćeni latinskim nazivom:

grązel m (-u pl -e) BOT 'lopoč (Nuphar)'; ~ *żółty* 'žuti lopoč (Nuphar luteum)'

grejpfrut m (-a pl -y) BOT 'grep, grejp,

limunika (*Citrus paradisi*)’ i tomu slično.

Uz natuknicu *grążyca* f nalazimo kraticu *zo* (zoološki) s prijevodom ‘gnjurka (patka)’ bez latinskoga naziva. Kod *goryl* m (s istom kraticom *zo*) uočavamo ‘gorila (Gorilla gorilla)’. Natuknica *góralek* m, također obilježena kraticom *zo*, ima s hrvatske strane definiciju ‘afrički pećinar (kopitar) (*Hyracoidae*)’. Tu je pak naveden red kojemu pripada spomenuti afrički pećinar.

Valja spomenuti da rječnik ima i savjetnički aspekt, tj. pojedine se riječi upućuju na one koje su prihvatljivije, običnije. Primjerice, za pridjev *grapefruitowy* navodi se ‘koji se odnosi na grejp (limuniku), grejpov’. Zatim se znakom ⇔ upućuje na natuknicu *grejpfrutowy*. Kod te se pak riječi navodi nova definicija ‘grejpov, od grejpa, limunikin’. Međutim, oblika *grapefruit*, koji bi se upućivao na *grejpfрут*, nema.

Kod riječi *grępl*el m donose se gramatička određenja (-la pl -le) te se bez navedena hrvatskoga značenja upućuje na *grępla* f _{TEH} ‘greben za češljanje vune, žičana četka’.

Glagol *grzmoc|ić się* v (ipf -ę się, -isz się) _{RAZG} ‘mlatiti se, tući se, šakati se’ upućen je na *grzmotn|ać się* v (pf -ę się, -iesz się) _{RAZG} ‘maznuti se, tresnuti se, bubnuti se, udariti se, krknuti se, ruknuti se’. *Grzmotnąć się* upućen je na *grzmocić się*, a uzajamno povezivanje ovdje je provedeno zbog uspostave vidskoga para. Hrvatska strana kod nesvršenoga je glagola zamjetno kraća nego kod svršenoga.

Promotрили smo i aspekte definiranja jezikoslovnih termina na uzorku obradbe vokalskoga sustava. Kod natuknice *A* definicija je ‘prvo slovo abecede, stražnji

središnji samoglasnik, usnik’; *E* – ‘prednji, srednji, nezaobljeni samoglasnik’; *I* – ‘fonem ili slovo “i”, samoglasnik koji omekšava prethodni suglasnik’. Slijedi frazem *postawić kropkę nad ~* ‘staviti točku na *i*’ te druga značenja – vezničko, čestično, usklično. Kod *O* navodi se ‘okrugli srednji samoglasnik’, a kod *U* ‘usni, okrugli, srednjojezični samoglasnik’.

Natuknicu *wokal* ne nalazimo u slijedu, abecedno je najbliži pridjev *wokaliczny* s prvim značenjem ‘vokalski, samoglasnički’ (uz kraticu _{GR} – gramatički) te drugim ‘vokalan’ (uz kraticu _{MUZ} – muzički). Kod riječi *konsonant* s hrvatske je strane, uz kraticu _{GR}, navedeno značenje ‘konzonant, suglasnik’. Pridjeva izvedenog od te imenice (*konsonantyczny*) nema. Poljski termin za suglasnik, *spółgłoska*, obilježen je kraticom _{LING} te definiran sa ‘suglasnik, konsonant’. Pridjev *spółgłoskowy*, uz kraticu _{LING}, tumači se ‘suglasnički, konsonantski’. *Samogłoska* (kratica _{GR}) znači ‘samoglasnik, vokal’, a pridjev *samogłoskowy* (bez ikakve kratice) – ‘samoglasan, vokalski, vokalan’. U nizu sinonima za vokal, međutim, ne nalazimo termin *otvornik*, a za konsonant *zativornik*, koji su ipak manje-više prodrli u jezikoslovno nazivlje.

U dodatku rječniku priložena je kratka i vrlo pregledna gramatika poljskoga jezika na 36 stranica (*Kratka poljska gramatika/Gramatyka polska w skrócie*). Sastavila ju je Neda Pintarić, a pisana je hrvatskim jezikom uz dijelove na poljskome. U fonetičkoj cjelini (*Fonetika/Fonetyka*) navodi se poljski grafijski sustav, tumači se izgovor glasova i daju pravila o njihovu pisanju te se utvrđuje mjesto naglaska.

U cjelini *Fleksija/Odmiana* opisana je

deklinacija imenica – muška, ženska, srednja, mješovita – uz oprimjerenja deklinacijskih obrazaca; deklinacija i stupnjevanje pridjeva; deklinacija zamjenica (osobne, povratna, zatim pridjevne – pokazne, posvojne, upitno-odnosne, neodređene, određene, niječne, uopćavajuće – te brojevne) i deklinacija brojeva (glavni, redni, zbirni). Konjugacija je oprimjerena četirima prezentskim tipovima, prošlim i budućim složenim vremenom, a na kraju se navodi tvorba zapovjednoga i pogodbenoga načina.

Anatole France definira rječnik kao čitav svijet poredan po abecednom redu. Uzmemo li u obzir veličinu svijeta i obveze pri pretakanju stvarnosti u knjigu, zatim vrijeme i pomnju uložene u taj posao, ne možemo zaključiti drukčije nego da je *Słownik polsko-chorwacki/Poljsko-hrvatski rječnik* obuhvatnošću, obradbom i uporabnom vrijednošću doista ostvario svoju nakanu i postao relevantnim za najširu, bilo usmenu bilo pisanu, dvojezičnu hrvatsko-poljsku komunikaciju.

Kristian Lewis

Povratak u budućnost

Людмила Васильєва: *Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан*, Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002., 344 str.

Nestanak Jugoslavije kao države i nestanak službenoga hrvatsko-srpskoga jezika kojim su govorila četiri naroda na tom prostoru otvorio je mnoga pitanja i stanje, koje se godinama prikazivalo kao jasno, izazvalo je čitav niz problema koje treba riješiti. Nacionalni identitet važan je za svaki narod i usko je povezan s jezikom. Četiri naroda podijelila su se u tri države od kojih svaka svoju samostalnost potvrđuje i vlastitim jezikom. Nove države i novi službeni jezici traže priznanje i svoje mjesto među drugim državama i jezicima. Status hrvatskoga jezika u Hrvatskoj i srpskoga jezika u Srbiji čini se riješenim jer su oni službeno priznati. Problem je s crnogorskim jezikom koji nije jezik samostalne države, ali teži tome da se prizna kao službeni jezik, kao što i ta republika teži samostalnosti.

Jezicima koji su naslijedili jedinstveni hrvatsko-srpski ili srpsko-hrvatski jezik bavi se i Ljudmila Vasiljeva u svojoj knjizi *Štokavski književni jezici (Штокавські літературні мови)*, s podnaslovom *Problemi postanka, razvoja, sadašnjeg stanja*. Štokavski književni jezici u ukrajinskoj i ruskoj slavistici nisu bili temom sustavnoga istraživanja, a bosanski i crnogorski gotovo da su nepoznati u širim krugovima, što je potaklo autoricu na pisanje ovakva djela.

Naslov knjige otkriva kriterij odabira građe: štokavske književne jezike autorica je odabrala jer unutar srednjojužnoslavenskoga dijasistema, koji ima cijeli skup dijalekata i govora, oni za svoju osnovicu imaju novoštokavštinu (str. 295).

Stavljajući u naslov naziv “književni jezici”, autorica se udaljila korak od standarda jer jedno od obilježja koje jezik kao standard mora imati jest uključenost u in-